

Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW) KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

Van Sinterklaas naar Nikkelen Nelis

van der Sijs, Nicoline; Beelen, Hans

published in

Onze Taal

2018

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in KNAW Research Portal](#)

citation for published version (APA)

van der Sijs, N., & Beelen, H. (2018). Van Sinterklaas naar Nikkelen Nelis. *Onze Taal*.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the KNAW public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the KNAW public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

pure@knaw.nl

Over de oorsprong van allerlei woorden.

Van Sinterklaas naar Nikkelen Nelis

De stoomboot mag dan ieder jaar uit Spanje arriveren, de Sint zelf stamt uit Turkije. Nicolaas was in de vierde eeuw bisschop in het Zuid-Turkse Myra (tegenwoordig: Demre). Die stad maakte destijds deel uit van het Romeinse Rijk, dat onder Griekse invloed stond. De naam van de bisschop komt dan ook uit het Grieks: *Nikolaos* is een samenstelling van *nikè* ('overwinning') en *laos* ('volk'). Zijn naam betekent dus 'overwinning van (of met) het volk'. Het Griekse *nikè* (spreek uit: 'niekèh') vinden we ook terug in het Amerikaanse sportschoenenmerk Nike (spreek uit: 'naikie'). De voornaam van de Sint was verbreid in het hele Middellandse Zeegebied, ook in de gelatiniseerde vorm *Nicolaus*.

Als beschermheilige van schippers, scheepsbouwers, vissers, graan- en wijnhandelaars, schilders, kooplieden, apothekers en kinderen verwierf Sint-Nicolaas in de Middeleeuwen een ongekende populariteit. Zijn vermoedelijke sterfdag, 6 december, is de officiële naamdag, maar het eigenlijke feest is in Nederland verschoven naar 5 december. Op 'pakjesavond' of 'strooiavond' – beide woorden stammen uit de jaren zeventig van de negentiende eeuw – plachten de kinderen hun schoen te zetten. Dat de pakjes pas de volgende ochtend werden geopend, blijkt uit de oorspronkelijke titel van het liedje 'O kom er eens kijken' (1898). Die luidt: 'Zes december'.

NICO

In vroeger eeuwen was het gebruikelijk kinderen naar heiligen te vernoemen. Tegen het eind van de Middeleeuwen was Nicolaas een van de populairste voornamen. Jongensnamen als Nico, Niek, Klaas en Claus zijn daarvan verkorte vormen. Dezelfde oorsprong hebben Niels, Nikita en de Friese voornamen Laas en Lykle. Meisjesnamen die teruggaan op de Sint zijn Klaasje, Klasien, Nicole, Nicolette en niet te vergeten: Noline.

Er zijn ook achternamen met deze herkomst. Vroeger was het de gewoonte de achternaam te baseren op de voornaam van de vader. Zo betekent Janssen 'zoon van Jan' en Cornelissen 'zoon van Cornelis'. Achternamen die teruggaan op de voornaam van de Sint zijn Claesens, Collignon, Colijn, Collins, Colmjon en Nietzsche.

In Nederland en Vlaanderen hebben ruim dertig plaatsen Sint-Nicolaas als beschermheilige, onder meer Amsterdam, Antwerpen, Deventer, Edam, Kampen en Zoetermeer. Het Oost-Vlaamse Sint-Niklaas en Sint Nicolaas in Friesland zijn zelfs naar hem vernoemd.

MUNT

De naam van het chemische element nikkel gaat ook terug op de goedheiligman. Een bepaalde ertssoort had een koperrode kleur, maar het lukte niet er koper uit te winnen. Door Duitse mijnwerkers werd dit minderwaardige erts spottend 'Kupfernickel' genoemd. *Nickel*, afgeleid van *Nikolaus*, was een scheldwoord met de betekenis 'klein mens, kabouter', en in de taal van de bijgelovige mijnwerkers de naam van een geest die hen bedroeg. Bij populaire voornamen treedt zo'n ongunsti-

Foto: Nationaal Archief / Collectie Spaarnestad

Wim Sonneveld als Nikkelen Nelis (1965).

ge betekenisontwikkeling vaker op; denk aan *Jan met de pet* of *Piet Snot*. In 1751 ontdekte de Zweedse mineraloog Axel Fredrik Cronstedt in het erts, waarvoor het Zweeds het woord *kopparnickel* gebruikte, een metaal, dat hij in 1754 de naam *nickel* gaf.

Het zilverachtige metaal, taai en roestvrij, werd graag gebruikt in munten van geringe waarde. België liep internationaal voorop door in 1860 bij het slaan van munten als eerste land een legering van 75% koper en 25% nikkel te gebruiken. In de negentiende eeuw nam de stofnaam *nikkel* in de Zuidelijke Nederlanden de betekenis 'kleingeld' aan. "Er zijn nikkels van 5, van 10 en van 20 centiemen", vermeldde een Antwerps woordenboek in 1899. In 1910 beschreef de Vlaamse schrijver Frans Verschoren hoe zo'n muntje eruitzag: "'t Was een schoon, nieuw nikkeltje, blinkend en wit, van vijf cens. Langs den eenen kant stond er een kroon op, en langs den anderen kant een takske, met blaren en een groote tien; en in 't midden was er een schoon rond holleke."

KOPEREN KO

In de jaren zestig vierde cabaretier Wim Sonneveld triomfen met het ondeugende lied 'Zij kon het lonken niet laten'. Hij deed dit als 'Nikkelen Nelis'; terwijl hij het lied zong, was hij van top tot teen behangen met muziekinstrumenten. De naam van het typetje was een knipoog naar de werkelijk bestaande reizende muzikant Koperen Ko (Johannes Willem Leiendecker, 1909-1982; onder dezelfde artiestennaam trad ook Willem van Laar, 1922-1993, in Almelo op). Het jongste lid in de reeks straatmuzikanten met namen die teruggaan op alledaagse metaalsoorten, is Blikken Rik, actief in Leiden en omstreken en op YouTube te bewonderen. Het wachten is op IJzeren IJsbrand, Tinnen Tineke en Aluminium Annemiek.